

אברהם ודוד – פרשה והפטרה

לפרשת חיי שרה

בבית הכנסת מלווה הקריאה בתורה, בפרשת השבוע, בקריאת ההפטרה – קטע מספרי הנביאים שיש לו קשר נושאי כלשהו לתוכן הפרשה. לעיתים, קשר זה גלוי וברור ולעיתים קשה לזהות מדוע נבחרה הפטרה מסוימת דווקא לפרשה זו ולא לאחרת. נדמה לי כי הפטרת "חיי שרה" שייכת לסוג השני ובדיוק בשל כך מעניין אותי לבדוק מה יש בה שמשוחח עם פרשת השבוע.

אברהם "זקן בא בַיָּמָיו" (בראשית כד, 1) ועם זאת מבורך - "ה' בָּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל" (שם, שם). זו נקודת המוצא של הפרשה המתחילה במות שרה. למרות זיקנתו פועל אברהם לחפש לבנו כלה ולאחר שמשימה זו מצליחה הוא נושא לעמו אישה שלישית בשם קטורה עימה הוא מוליד שישה בנים. התורה מונה את שמותיהם ומיד אחר-כך מספרת לנו: "וַיֵּתֶן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק. וְלִבְנֵי הַפִּילֵגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנַת וַיִּשְׁלַחם מֵעַל יִצְחָק בְּנֵו בְּעוֹדָו חַי קְדָמָה אֶל אֶרֶץ קְדָם" (בראשית כה, 6-5). קשה שלא להיזכר כאן בשילוחו של ישמעאל, בנו הבכור של אברהם: "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּקַּח לָחֶם וְחֶמֶת מֵיַם וַיֵּתֶן אֶל הָגֵר שֵׁם עַל שְׂכָמָהּ וְאֵת הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַח וַתֵּלֶךְ וַתֵּתֵעַ בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע" (בראשית כא, 14). בשני המקרים אברהם אינו זורק את בנו חסרי כל – לישמעאל ולאִימו הוא נותן לחם ומים (שכבר בפסוק הבא פלים מן החֶמֶת) ולששת בני קטורה הוא נותן מתנות. בשני המקרים יש למעשה השילוח סיבה ברורה: להרחיק את מתחריו של יצחק ולהפריד בינם ובינו – על ישמעאל אומרת שרה כי "לא יִרְשֵׁ בְּן הָאֵמָה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק" (בראשית כא, 10) ועל ששת הבנים מספרת התורה עצמה: "וַיִּשְׁלַחם מֵעַל יִצְחָק בְּנֵו" (בראשית כה, 6).

שילוח ששת בניו מביתם הוא מעשהו האחרון של אברהם בחייו.

ההפטרה נפתחת בתיאור זיקנתו של דוד, גם הוא "זקן בא בַיָּמָיו" אבל ברכה אין לו: "וַיִּכְפֹּהוּ בְּבִגְדֵים וְלֹא יָחַם לוֹ. וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יִבְקְשׁוּ לְאֹדְנֵי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְּתוּלָה וְעַמְדָּה לְפָנָי הַמֶּלֶךְ וְתֵהִי לוֹ סִכְנֵת וְשִׁכְבָּה בְּחִיקָה וְחֶם לְאֹדְנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיִּבְקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוֹנַמִית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לְמֶלֶךְ. וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד וְתֵהִי לְמֶלֶךְ סִכְנֵת וְתִשְׁרָתָהּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדְעָה" (מלכים א, א, 1-4). כמה שונה זיקנתו של דוד מזו של אברהם – לא רק שדוד אינו מסוגל לשאת לעצמו אישה נוספת ולהוליד ממנה, אפילו לחמם את עצמו הוא אינו מצליח. בניו נאבקים על ירושת מלכותו, הורגים זה בזה, והוא – כך נדמה – אינו רוצה דבר מלבד שיניחוהו לנפשו.

למרות ההבדלים הבולטים בין דוד לאברהם, מכנה משותף אחד יש להם: שניהם דואגים לבן אחד מתוך שלל צאצאיהם ואת השאר מרחיקים מביתם וממעמדם.

כאברהם בשעתו, גם דוד כאן הולך אחר דבריה של אשתו ומרחיק מעליו את בני הנשים האחרות, כדי שלא יפגעו בסיכויי בנה. שלא כמו אברהם, דוד אינו מנסה אפילו להתנגד לבת שבע ושותפיה למעשה הסחיטה, ונכנע במהרה: "וַיִּשְׁבַּע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר חַי ה' אֲשֶׁר פָּדָה אֶת נַפְשִׁי מִכָּל צָרָה. כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי

לך בה' אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנה מלך אחרי והוא ישב על כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה" (מל"א א, 29-30). אם מחפשים נימה של מרדנות בקולו העייף של המלך, ניתן אולי למוצאה בביטוי "שלמה בנה", אבל זולת טיפת ארס דקה זו, קשה לזהות בדמות המוצגת כאן את מי שהיה דוד המלך.

כאמור, לאחר שילוח הבנים, נפטר אברהם: "ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וְחַמֵּשׁ שָׁנִים. וַיָּגַע וַיָּמָת אֲבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשֶׁבַע וַיֵּאֲסֹף אֶל עַמּוּי" (בראשית כה, 7-8). אמנם בכל מוות יש עצב ופרידה, אך נראה כי התורה אינה מבקשת להעציב אותנו כאן אלא לגרום לנו לחוש סיפוק על חייו הארוכים, המלאים והשבעים של אברהם אבינו, גם לאחר שהרחיק מעל יצחק-יורשו את בניו האחרים. בהפטרה, לעומת זאת, מודגשות חולשת הגוף והנפש מתוכן פועל דוד בהצהירו על שלמה כיורש. שני הסיפורים דומים ושונים זה מזה באופן שקשה להתעלם ממנו. נדמה כאילו הם עומדים משני צידיה של מראה ספרותית, ולכן הם בהכרח משליכים זה על זה ומדגישים זה את זה.

האם הצמדת הפטרה זו לפרשתנו מבקשת לעמעם את "צדיקותו" של אברהם ולרמוז ששילוח בנים מביתם הוא תמיד תוצאה של חולשה והתערערות נפשית? האם היא מנסה דוקא להדגיש את מגרעותיו של דוד, העומדות בניגוד לשובע של אברהם בסוף חייו? איני בטוחה. דבר אחד ברור לי: הפטרה זו מאפשר קריאה עמוקה, מעניינת ומאתגרת יותר של הפרשה. ובכך דיני.